

Вознюк О.В. Всесвіт та його ноосферні прояви у вимірі науки, освіти та релігії // Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, (Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 18 травня 2022 р.) / [редактор-упорядник: Т.В. Кулікова] Кременчук : Методичний кабінет, 2022. 343 с. – С. 299-307.

Олександр Васильович Вознюк,

доктор педагогічних наук, професор

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ВСЕСВІТ ТА ЙОГО НООСФЕРНІ ПРОЯВИ У ВИМІРІ НАУКИ, ОСВІТИ ТА РЕЛІГІЇ

Те, що сьогодні і тут є справедливим, завтра або в іншому місці може стати несправедливим; те, що сьогодні і тут є моральним, завтра або в іншому місці може стати аморальним; те, що сьогодні і тут є доблестю, завтра або в іншому місці може перетворитися на гріх – я ж шукаю міру, природну для всіх часів і всіх місць

І. Славич [6, с. 6]

Народження світла у пільмі, перехід від хаосу до космосу є виникненням нерівності буття в рівності небуття.

М.О. Бердяєв [1, с. 54]

Реальність як така уявляється нам, перш за все, у вигляді взаємодії – того першого, з чим стикається людина, що розглядає матерію, яка рухається. Справді, рух, що є невід'ємним атрибутом матерії, її глобальною універсальною, всеохоплюючою сутністю, є результатом взаємодії, яка у своєму найпростішому, а тому фундаментальному вигляді реалізується як біполярна суб'єкт-об'єктна категорія, що постає найбільш загальною моделлю дійсності, яка у найбільш повному і найпростішому вигляді моделює цю дійсність. Згідно з традиційною суб'єкт-об'єктною логікою, "взаємодія є кінцевою причиною речей" (О.Ф.Лосєв)

Таким чином, взаємодія передбачає об'єкти, які вступають у взаємодію, що призводить до їхньої зміни – розвитку, руху:

Об'єкти + взаємодія + зміна = принцип детермінізму як причинно-наслідкової залежності об'єктів, що взаємодіють і змінюються.

Для того, щоб об'єкти взаємодіяли, вони мають відрізнятися один від одного, тобто бути різними (і протилежними).

У контексті появи об'єктів, що відрізняються один від одного та вступають у взаємодію, слід говорити про їх появу/походження з єдиного початку (Цілого), яке породжує ці об'єкти за допомогою розщеплення себе на ці протилежні один одному об'єкти. У зв'язку з цим наведемо слова Гегеля, який писав: "щоб зрозуміти відношення взаємодії, ми не повинні залишати дві його сторони в безпосередній даності, а повинні... пізнати в них моменти третього, вищого, яке саме є поняття" [2, с. 260].

Чим же є це гегелівське "третє" у сфері взаємодії з погляду філософії? Третім моментом, яким опосередковується і визначається взаємодія двох кінцевих речей або сторін (частин), є інтегральні закономірності цілого... Взаємодія частин опосередкована самим цілим – третім моментом, або субстанцією, і в той же час є внутрішньою основою всіх його сторін (частин). Отже, "таємниця"... цього третього полягає в тому, що взаємодіючі сторони явищ або речей при всіх відмінностях між собою мають у той же час загальну основу – субстанцію, є лише різними модифікаціями однієї й тієї ж субстанції" [10, с. 22-23].

Тут субстанція може розумітися як Ціле, як єдність єдиного та множинного (О.Ф.Лосєв), розуміння якої людиною передбачає поєднання раціонального (науково-природничого) і ірраціонального (релігійного) шляхів пізнання.

Як зазначав Ф. Шеллінг, "оскільки ідея цілого може бути показана лише шляхом свого розкриття в частинах, а з іншого боку, окремі частини можливі лише завдяки ідеї цілого, то ясно, що тут є протиріччя, яке можна подолати... шляхом раптового збігу свідомої і несвідомої діяльності" [9, с. 338].

Зазначимо, що творіння Богом світу з "невидимого", "словом Божим" (Євр. 11: 3) "з ніщо" (2 Макк. 7: 26) за допомогою його дихотичного поділу на світло і темряву постає сучасною науковою моделлю походження світу.

Ця теорія, близька космофізичній концепції походження і розвитку навколишньої природи, розроблена фізиком-ядерником, доктором фізико-математичних наук І.М.Белозеровим, згідно з яким зірково-планетарні системи формуються і функціонують за рахунок нейтронних ядер, що мають ефірно-вакуумну природу та генерують речовину. При цьому гегелівське "третє" в контексті науково-природничого знання постає у вигляді гіпотетичного "Ніщо" – фізичного вакууму.

Фізичний вакуум породжує реальність (матерію) у вигляді розщеплення на дві протилежності – речовину (що має масу спокою і певну структуру) і поле (що не має маси спокою та структури). Цей висновок базується на науковому положенні, згідно з яким сутністю Всесвіту виступає фізичний вакуум (ефір древніх філософів, Ніщо, нірвана, порожнеча, шуңья та інші категорії релігійно-філософських доктрин), яке, будучи Ніщо, будучи єдністю полярних проявів матерії, породжує світ – "збуджений стан фізичного вакууму". Як вважає академік Г.І. Наан, народження Всесвіту є процесом розщеплення "Ніщо" на "Дещо" і "Антидещо" (надлишкову та дефіцитну сутності, "плюс" і

"мінус"), що призводить до актуалізації всіх відомих фізичних феноменів. Цей дослідник писав, що грубу модель вакууму можна уявити як нескінченно великий запас енергії одного знака, компенсований таким самим запасом енергії іншого знака. При цьому загальна ентропія Всесвіту залишається постійною та нульовою (С. Ллойд) [5; 3; 4]. Це Ніщо (фізичний вакуум, ефір) постає глибинним універсальним середовищем, яке містить у собі все і все у собі пов'язує.

"Твердження про можливість виникнення реальності з нічого (порожнечі, вакууму) при строгому дотриманні законів збереження має здаватися гранично парадоксальним. Адже сенс законів збереження в тому-то і складається, що з нічого нічого не виникає, ніщо не може породити щось. Гіпотеза, яка тут розвивається, жодним чином не заперечує цього становища, ніщо справді не може породити (одне лише) дещо, але воно породжує щось більше – дещо і анти-дещо одночасно! В основі запропонованої тут гіпотези лежить, зрештою, той елементарний факт, що рівність $(-1) + (+1) = 0$ може бути прочитана і навпаки, справа наліво: $0 = (-1) + (+1)$. Остання рівність виражає вже не тільки космологію, а й космогонію. Вихідним "будівельним матеріалом Всесвіту" є порожнеча, вакуум. У середньому, сумарно, симетричний Всесвіт складається з однієї лише порожнечі. Тому він може виникати з порожнечі при строгому дотриманні всіх законів збереження ... Тотожно рівні нулю всі просторово-часові інтервали та координати. Симетричний Всесвіт такий, що він у середньому нічого не містить, навіть простору та часу" [5, с. 431-433].

За таким умов стає зрозумілим висновок великих філософів, які вважали, що наша реальність не має підстави для існування і не повинна існувати.

При цьому, як визнають деякі вчені та релігійні містики (див. книгу "Дао фізики" Ф. Капри), сам процес народження Всесвіту з Ніщо вимагає зовнішнього імпульсу (фактору), тобто наявності Абсолюту як трансцендентальної сутності – Зовнішнього Спостерігача, тобто Того, Хто знаходиться за межами Всесвіту і творить його з фізичного вакууму. До цього ж висновку можна дійти на основі квантового "парадоксу Спостерігач", виявленого в експериментах з інтерференції/дифракції елементарної частки. Як кажуть на Сході, "Бодхисаттва повинен перебувати у досконалому знанні, залишаючись у порожнечі, його досконале знання порожнє, а мудрість бачить через "порожнечу".

Відтак, реальність є розщеплення Єдиного (фізичного вакууму, ефіру, фундаментальної вакуумної симетрії та ін.) на протилежні один одному дещо і антидещо (Г.І. Наан), коли закони збереження при народженні речовини з вакууму вимагають одночасної появи позитивних та негативних мас, оскільки повна маса народженої речовини повинна дорівнювати нулю (Я.П. Терлецький), оскільки якщо повна маса дорівнює нулю, то спонтанне

народження цього світу з вакууму не суперечить закону збереження енергії; відбувається це тому, що маса речовини всередині такого світу повністю "врівноважується" негативною гравітаційною енергією зв'язку цієї маси (Я.Б. Зельдович); якщо свідомість відіграє ключову роль у квантовій реальності, то людська особистість (діяч) як вільна абсолютна сутність виступає цим фізичним вакуумом, одночасно використовуючи цей вакуум (який на Сході називають порожнечою, шунью) як будівельний інструмент і будівельний матеріал для актуалізації сущого.

Щоб матерія могла набувати будь-яких форм, вона сама повинна бути позбавлена будь-якої форми. Отже, матерія є повною безформністю. Але в такому разі вона повинна бути позбавлена буття, оскільки останнє реалізується як конгломерат буттєвих форм. Отже, матерія у цілому є небуття, але таке небуття, яке утворює можливість будь-якого буття і навіть необхідне буття речей. Платон називає таке небуття "хора", суцільний простір, який неможливо пізнати, але який, однак, мислиться як необхідна основа становлення: "Він вічний, не приймає руйнації, дарує місцезнаходження всьому народжуваному, але саме сприймається поза відчуття, у вигляді певного незаконного умовиводу".

Відтак, в основі реальності споконвічно покладена не проявлена нейтральна "нульова" сутність (ефір давніх, фізичний вакуум, ніщо, порожнеча). Реальність актуалізується за допомогою розщеплення фізичного вакууму якимось трансцендентальним фактором Х (Богом, Абсолютом, Вищою Реальністю) на два протилежні початку (дещо і антидещо, надлишок і недолік, внутрішнє і зовнішнє, плюс нескінченність і мінус нескінченність), які взаємодіють один з одним і внаслідок цієї взаємодії приходять до взаємної анігіляції – до свого початку, нейтральної ж нульової сутності. Результатом цієї взаємодії є реальність, якою ми її знаємо: "Все широке коло інтелектуальних досягнень людства (вибір, узагальнення, констатації) за кількістю своєю являє собою хоч і множину, проте її цілком можна розрахувати. Справа в тому, що тут ми маємо той же феномен, що і у всій природі, коли дві і більше нескінченності, накладаючись одна на іншу у зустрічній взаємодії, породжують цілком відчутну кінцеву реальність. Міріади геологічних елементів у потоці вічного часу кристалізуються в конкретні гори, і як би не був невловимий у своїх кидках і потугах вітер, він і з незліченності морських бризок творить те, що називають хвилею або водяним валом" (П.С.Таранов).

Аналіз свідомості у сфері сучасних теорій свідомості дозволяє зробити висновок, що її робота призводить до генерації Ніщо (як єдиного наукового механізму актуалізації в нашій психіці феномена ідеального, коли функціонування людського мозку виявляється "енергетично безкоштовним феноменом" – М.І. Кобозєв, І.З. Цехмістро [8]).

Або, як пишуть на Сході, свідомість людини може продукувати Ніщо (Шунью), що реалізує задум Творця – створення Самого Себе з Ніщо, завдяки чому в результаті розвитку природа Творця виявляється в Його творіннях і Він з'єднується з Собою, замикаючи коло буття, подібно до того, як гегелівське "в-

В силу єдності джерела (фізичного вакууму), що породжує реальність, остання як у цілому, й у її аспектах і елементах виступає тріадної сутністю: *ніщо – дещо – антидещо*.

У зв'язку з цим відзначимо релігійний концепт **"теплохолодність"**. Розглянемо перший розділ Апокаліпсису, де Ісус Христос звертається до Ангелів семи Церков, при цьому констатує: 1) негативний, 2) позитивний аспект цих Церков, і 3) перспективу, яку має кожен, хто перемагає у лоні цих Церков. Почитаємо звернення до Ангела сьомої церкви: "Тому, що перемагає, дам сісти зі Мною на престолі Моєму, як і Я переміг і сів з Отцем Моїм на престолі Його". За таких умов, Ісус Христос постає "знаряддям" еволюції людини: "Я шлях і правда і життя" (Ів. 14: 6).

5

недиференційованості якостей світу, що існує у фізичному вакуумі). Таким чином, Бог (Логос – або "сенс", "поняття", "речення", "висловлювання", "мова"; у перекладі з грецької – "думка", або "намір"; у перекладі з давньогрецької, – "причина", "привід") творить світи з "теплохолодного" Ніщо, "викидаючи" їх зі Своїх вуст: "на початку було Слово".

Проведений аналіз дозволяє реабілітувати креативний принцип "теплохолодності", який у Християнській богословській традиції має негативну конотацію. Проте цей принцип виражає процес актуалізації реальності, що є результатом поляризації фізичного вакууму, результатом чого виступає перша інстанція цієї поляризації – квантово-фотонний рівень Всесвіту, тобто рівень мінімальної порції енергії, де, як вчить квантова фізика, світ є єдиним неподільним цілим, у якому такі категорії, як єдине та множинне, просте та складне, причина та наслідок, теперішнє, минуле та майбутнє не диференціюються [8]. Ця квантово-фотонна реальність разом з фізичним вакуумом може розумітися як "престол Всевишнього", поблизу якого "біля престолу Отця" розташовується людина, що пройшла всі етапи свого розвитку як сходження до Єдиного Витоку.

Принцип "теплохолодності" на рівні *конфліктології та політичної психології* означає позицію, яка здійснюється над конфліктуючими сторонами (феномен посередництва, медіації як спосіб мирного вирішення міжнародних суперечок, у якому третя нейтральна сторона – посередник – медіатор – бере безпосередню участь у узгодженні позицій сторін і виробленні взаємоприйнятної рішення). "Теплохолодність" виявляється у феномені постмодерністського мислення: наш світ відображається і освоюється людиною у вигляді дуальних дихотомій, однак не зводиться до цих дуальностей, в сутнісній основі яких знаходиться дещо третє – якась проміжна і нейтральна по відношенню до членів дихотомій сутність, що реалізує сутність "Істини як єдності протилежностей" (С.Б.Церетелі [7]).

Саме теплохолодність постає принциповим аспектом Ноосфери як психоемоційної, ментально-психічної, нервово-біологічної інтеграція всіх членів *Homo sapiens* і "живої речовини" нашої планети у неподільне ціле. Відтак, конфлікт як процес розщеплення людської істоти та людства у цілому, постає чинником, що руйнує ноосферну єдність людства. ***А вирішення будь-якого конфлікту має базуватися на принципі теплохолодності.***

Література

1. Бердяев Н.А. Самопознание. М.: Дзв, 1990. 336 с.
2. Гегель Г. Сочинения в 14 т. М.: Изд. АН СССР, 1932–1959. Т. 1. 462 с
3. Зельдович Я.Б. Рождение Вселенной из ничего // Сборник. Вселенная, астрономия, философия. М.: МГУ, 1988. С. 39-40.
4. Зельдович Я.Б. Теория вакуума, быть может, решает загадку космологии // Успехи физических наук. 1981. Т. 133. Вып. 3. С. 479–503.

5. Наан Г.И. Симметрическая вселенная (доклад на Астрономическом совете АН СССР 29 января 1964 г.) // Тартуская астрономическая обсерватория. Публикации. Тарту, 1966. Т. 56. С. 431–433.
6. Славич Иоан. Избранное. Пер. с рум. М.: Худ. лит., 1980. 463 с.
7. Церетели С. Б. Диалектическая логика. Тбилиси: Мецниереба, 1971. 468 с.
8. Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. Харків: АКТАС. 2003. 285 с.
9. Шеллинг Ф. Система трансцендентального идеализма. Л.: Соцэкгиз, 1936. 438 с.
10. Югай Г.А. Философские проблемы теоретической биологии. М.: Мысль, 1976. 247 с.